

Irodalom

- BEÉR János (szerk.)
1954 Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés.
Bev. Beér János és Csizmadia Andor. Budapest.
- CSIZMADIA Andor–KOVÁCS Kálmán–ASZTALOS László
1986 Magyar állam- és jogtörténet. Budapest.
- GRACZA György
1898 Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története.
II. kötet. Budapest.
- JÓNÁS Károly
1990 Pártpanoptikum. Budapest.
- MADARÁSZ József
1883 Emlékirataim 1831–1881. Budapest.
- PÁLMÁNY Béla (szerk.)
2002 Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés
történeti almanachja. Budapest.
- PÉTERNÉ FEHÉR Mária
1992 Az első országgyűlési képviselőválasztás Kecskeméten.
In: Bács-Kiskun megye múltjából 11.
Szerk. Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét. 152–217.
2000 Kecskemét vagyoni helyzetének felmérése 1855-ben.
In: Bács-Kiskun megye múltjából 16.
Szerk. Tóth Ágnes. Kecskemét. 171–214.
- TAKÁCS Ferenc
1982 Két flamingó. Madarász László (1811–1909),
Madarász József (1814–1915). Budapest.

A Jászkun-kerületek népfelkeléseinek szerepe az 1848–1849-es szabadságharcban

Bevezetés

A szabadságharc folyamán számos jászsági, nagykunsági és kiskunsági kiegészítésű soralakulat létezett. A kerületek adták két huszárezred, egy sorzászlóalj és egy honvédszászlóalj állományának többségét.

Azonban nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy a szabadságharc alatt többször is volt olyan időszak, amikor a kerületek lakosságát nagyobb mértékben mozgósították. A jászkun nemzetőrszászlóalj 1848 nyarán részt vett a délvidéki harcokban (2500 fős zászlóalj)¹. 1848. augusztus 6-án a kerületek már azt jelentették, hogy a nemzetőrség minden községben bevetésre készen áll.² A szerbek ellenében kimozdított zászlóalj szeptember elején indult haza.³ 1849. február 21-én Batthyány Kázmér délvidéki kormánybiztos elrendelte a kerületekben az általános népfelkelést a szerbek ellenében (férfiak 18 és 30 év között). Az így kiállított népfelkelést Szeged és Szabadka környékére akarták vezényelni. Erre azonban nem teljes mértékben kerülhetett sor, hiszen a három kerület szinte teljesen osztrák megszállás alatt állt.⁴ 1849. március 12-én pedig Kossuth Lajos rendelte el ugyanezt. Célja az volt, hogy az általános népfelkelés elősegítse az ellentámadás előtt álló magyar főserég győzelmét.⁵ A terület lakosságának népfelkelését utoljára 1849 nyarán rendelték el. Dolgozatunkban ennek történetét szeretnénk bemutatni. Természetesen tárgyalnunk kellett a szomszédos területeken lezajlott eseményeket is, hiszen e nélkül a témakör felvázolása szinte lehetetlen feladat.

Történeti irodalmunkban a problémakör vizsgálata meglehetősen egyenlőtlen képet mutat. A 19. századi történeti és hadtörténeti összefoglalásokban a népfelkelésekről nagyon kevés szó esik. Ez bizonyos szempontok alapján érthető is, hiszen a szabadságharc sorsa a reguláris csapatok között dőlt el, és a népfelkelés mindig is mellérendelt szerepet játszott.

Tanulmányomban a népfelkelés fogalmát, olyan általános, központilag elrendelt mozgósításokon értem, amikor egy adott régió teljes hadrafogható férfi lakosságát fegyverbe szólították. Ezen esetekben az önkéntesség teljesen ki volt zárva, és a rendeletek megszegését többnyire szigorúan büntették.

Jászkun népfelkelések Jellasics és a szerb felkelők ellenében

1848. augusztus végén Jellasics támadási útvonaláról a magyar politikai vezetésnek még nem voltak biztos értesülései. Így felmerült azon lehetőség is, hogy a Duna bal partján akar a főváros ellen vonulni, ezért gr. Batthyány Lajos miniszterrel-

¹ ONHT. 1716. Forster Ernő őrmagy levele. 1848. 07. 15.

² Uo. 2987.

³ Uo. 3397.

⁴ Jászkun. ker. ir. 1. d.

⁵ Uo.

nők 1848. augusztus 23-án elrendelte a Kerületek és Pest vármegye Duna-menti településeinek tömeges népfelkelését.⁶ Tekintettel arra, hogy végül Jellasics a Dunántúlon keresztül indított támadást, a rendelet aktualitását veszítette.

1848. októberében a szerb felkelők Tomasoვნácnál kitértek a magyar csapatok gyűrűjéből és elfoglalták Nagykikindát. Balajthy Vendel kiskun kapitány október 11-én négy határos község tömeges népfelkelését rendelte el, és indította Nagykikinda felé.⁷

A Windischgrätz herceg vezette császári főserég ellenében az Országos Honvédelmi Bizottmány 1849. január 14-én rendelte el az általános népfelkelést. Mivel a kerületek nagy része ekkor már megszállás alatt volt, az intézkedést nem lehetett végrehajtani. Így a „rendeletet a közlekedés elzártsága miatt csak április 13-án tárgyalatván, mint idejét mult tudatul vétetett”⁸

A magyar katonai és politikai vezetés január eleji döntése értelmében a bácskai és bánáti hadtesteket kivonták a veszélyeztetett országgrészről, csak Hadik Gusztáv ezredes 4000 fős hadosztálya védte Szabadka–Szeged–Makó vonalat. A Délvidék védelmét a kormányzat elsősorban a helyi lakosságtól várta.⁹ Így Batthyány Kázmér 1849. február 19-én fegyverbe hívta Pest, Csongrád, Csanád, Bács vármegyék, és a Kiskunság lakóit. Mozgó nemzetőri szolgálatra kötelezett minden 18-30 év közötti férfit.¹⁰ A Kiskunság népfelkelésének organizálásával Balajthy Vendel kormánybiztos bízta meg Batthyány Kázmér. Az így kiállított kiskun felkelő csapat 1849. március 5-én részt vett a szabadkai ütközetben, ahol bátor helytállásával nem kis mértékben hozzájárult a szerb támadás megállításához.

A tavaszi hadjárat megindulása előtt a Kossuth hadműveletekbe a kerületek népfelkelését is be akarta vonni. A tisztviselők ehhez azonban fegyvert és ágyút kértek, melynek kiszolgáltatására az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke utasította Batthyány Kármért. A magyar csapatok gyors győzelmei azonban a tömeges felkelés összehívását feleslegessé tették.¹¹

Jászkun-kerület szerepe a Tisza-menti népfelkelésben

1849 júniusára nyilvánvalóvá vált, hogy a harcok egyik súlypontja, az orosz hadsereg előrenyomulásának következményeként a Tisza vonala lesz. Ennek a védelméhez azonban nem állt a kormány rendelkezésére elegendő reguláris katonaság. Átmeneti megoldásként, a hiányt a népfelkeléssel próbálták meg pótolni. A június 26-án tartott minisztertanácsi ülésen határoztak arról, hogy a kormány kiáltványban fog fordulni az ország népéhez, melyben keresztes háborút hirdetnek a betörő orosz csapatok ellen. A népet gerillaharcra, és lakóhelyének elhagyására szólították fel. A következő napon kiadott kiáltvány már a konkrét védelmi intézkedéseket is tartalmazta. A kormány szerint „csak” 46 ezer orosz katona tört be, akik ellen a lelkesek vezetésével rögtön meg kell indítani a keresztes háborút. Az egyes községek lakói számára gyülekezőhelyeket kell kijelölni, és ide vezéreket kell kinevezni. Az éllel-

⁶ URBÁN, 1999. II. k. 1457. , HERENDI, 1901. 56.

⁷ HERENDI, 1901. 57.

⁸ Uo. 76.

⁹ Batthyány ir. 1. tétel. Kossuth rendelete gr Batthyány Kázmérhoz. Debrecen. 1849. február 12.

¹⁰ Jászkun ker. ir. I. d.

¹¹ Batthyány ir. 1. tétel. Kossuth levele Batthyány Kázmérhoz. Cibakháza. Főhadiszállás. 1849. március 17.

met el kell rejteni, a házakat pedig fel kell gyújtani. Elrendelik a jászok azonnali felkelését, mert Miskolcnál egy népfelkelő táborat akarnak felállítani, ahová Borsod, Gömör, Abaúj, Zemplén, Heves és Nógrád megyék népfelkelőin túl a jász népfelkelőket is várják.¹²

Ezen intézkedéscsomag több szempontból is vitatható. A partizánakciók nem gátolták érdemben az ellenség előrenyomulását, viszont súlyos megtorlást vontak maguk után. A miskolci tábor végül is nem jött létre, mert a Kelet-Felvidék szlovák és ruszin lakosságú megyéi nem állították ki a népfelkelést. Noha Szemere miniszterelnök utasította Dessewffy Arisztid tábornokot, hogy a népet akár fegyverrel is kényszerítheti a népfelkelésre, ezen rendelkezést szinte képtelenség volt végrehajtani.¹³

Így csak a Duna–Tisza köze és a Tiszántúl lakosságára lehet számítani. Június 28-án a miniszterelnök Nyáry Pál Pest megyei alispánt és Patay József jászkun főkapitányt utasította a tárgyban. Elrendelte a népfelkelés fegyverbehívását. Ennek központja Gödöllő lesz, ahol meg kell kezdeni a sáncok építését. Nevezzenek ki egy népfelkelő fővezért, és az lépjen érintkezésbe Wysocki tábornokkal.¹⁴

Azt, hogy a népfelkelés eszméje nem volt túl népszerű, az is bizonyítja, hogy a kormány július 18-án körlevélben volt kénytelen felszólítani a törvényhatóságok tisztikarait, mert eredménytelenül működtek közre a népfelkelés megszervezésénél, és a kormány honvédelmi intézkedéseinek végrehajtásában.¹⁵

A Szemere miniszterelnök utolsó kiáltványát ezen tárgyban augusztus 3-án adta ki. Ebben azzal a „dezinformációs” fogással akarta a népet buzdítani, hogy az orosz hadsereg a kolera miatt legyengült, és létszámuk nem lehet több 30-40 ezer főnél.¹⁶ Majd megfigyelhetjük, hogy a későbbiek folyamán is próbálják majd a népet ilyen lépéssel a népfelkelésre rábírn.

A népfelkelés vezérének kinevezéséről a kormány gondoskodott, Korponay János¹⁷ ezredes személyében. Ez a választás nem igazán bizonyult szerencsésnek. Noha Korponay képzett tiszt volt, harcoló alakulatnál eddig még nem szolgált, így harctéri tapasztalatokkal sem rendelkezett, hiszen Görgey kinevezéséig a hadügyminisztériumban szolgált. Korponayt 1849. július 2-án rendelte magához Szemere miniszterelnök és belügyminiszter, és kinevezte őt népfelkelési biztosnak, valamint ismertette előtte a hadi helyzetet. Ő a feladatot csak úgy volt hajlandó vállalni, ha sorkatonaságot is bocsátanak a rendelkezésére. Ennek minimumát egy vagy kettő gyalogoszázalóaljban, és ugyanennyi huszárosztályban határozta meg. A miniszterelnök kijelentette, hogy nem tud sorkatonaságot adni, mire Korponay azt felelte, hogy így nem tudja a feladatot vállalni. Végül Szemere meggyőzte őt, és felhívta a figyelmét a Perczel tábornokkal való együttműködésre. Korponayt fogadta Kossuth kormányzó is, de Szabó Imre hadügyi államtitkár erre már nem volt hajlandó. A

¹² KLÖM XV. 352.

¹³ Bm. eln. 356. Bp. 1849. 06. 29. Közli: Szemere. 1990. 542.

¹⁴ Uo. 353. Közli: Szemere. 1990. 535–536.

¹⁵ KÖZLÖNY, 1849. 07. 19. Közli: Szemere. 1990. 564–566.

¹⁶ Uo. 1849. 08. 10. Közli: Szemere. 1990. 583–585.

¹⁷ Korponay János (1819-1889) Kisbirtokos, nemesi származású. Volt nemesi testőr, kilépett főhadnagy. 1848. 06. 19-től titkár a hadügyminisztériumban. 1849. 03. 16-tól a minisztérium elnöki osztályának vezetője. 1849. 07. 02-től a tiszántúli népfelkelés szervezője és vezetője. A debreceni csata után a különítménye lényegében megsemmisül. Aradon 16 évi várfogságra ítélik, majd kegyelmet kap. 1868-tól Abaúj vármegye levéltárnoka, és a helyi honvédegylet vezetője. (BONA, 1987. 208.)

hadügyminisztérium eleve hűvösen fogadta a tervet, hiszen ezen honvédelmi kérdésben még csak a véleményét sem kérték ki. Végül Korponay mellé Kékey főhadnagyot jelölték ki segédül.¹⁸

Korponay kinevezését a kormány kiáltványban tudatta a hatásköre alá tartozó törvényhatóságokkal. Ezek a következők voltak: Békés, Bihar, Csanád vármegyék és a Jászkun kerület. A szervezésen túlmenően a megfelelő vezérek kinevezését is a feladatává tették. Felhívták a kinevezett figyelmét, hogy elsősorban a Jászságot organizálja, mert ha Hatvannál csata lesz, akkor ők bekapcsolódhatnak. Megígérték, hogy a költségeket majd megtérítik.¹⁹

Korponay ezután Ceglédre ment, ahol Perczel tábornokkal találkozott. Perczel az összes tiszántúli hadnépet alá rendelte, és feladatául szabta, hogy az országrészt Debrecen felől az oroszok ellenében biztosítsa, de sorkatonaságot nem volt hajlandó adni. Július 3-án Korponay Jászberénybe érkezett, ahol népfelkelő csoportokkal találkozott, akik a kormány felhívására igyekeztek a kijelölt helyekre. A fegyverzetük kaszából, vasvillából és lándzsából állt.²⁰ Utaltunk már arra, hogy a kerület népfelkelését Szemere miniszterelnök még június 28-án elrendelte.²¹ Azonban annak vezetése 5 tisztviselő kivételével teljesen elmenekült, ezért Korponay kénytelen volt megparancsolni Hegedűs jász alkapitánynak, hogy csak akkor hagyhatja el a Jászságot, ha azt az ellenség elfoglalja. Korponay a Jászságból 1200 lovasra és 3-4 ezer gyalogosra számított. Ezen csapatot egyesíteni akarta a Pest és Heves megyei népfelkelő seregekkel, és ezzel próbálta meg kitölteni a Perczel és Wysocki hadtestei közötti hézagot. Hadművelleti bázisként Tiszafüredet jelölte ki, és fontosnak tartotta a kémrendszer kiépítését is. Rögtön összehívta a kerület gyűlését, amelyen elhatározták a harangok félreverését, a népfelkelés rögtöni kiállítását, valamint az ostromállapot bevezetését. Rövid időn belül több ezer ember gyűlt össze. Jászsági működését Korponay annyira sikeresnek minősítette, hogy a kormánynak azt jelentette, hogy a térség 30 ezer népfelkelővel áll készen a főserég támogatására.²² Itt találkozott Wysocki tábornokkal is, akivel megegyezett a további teendőket illetően.²³ A jász fölkelőket Hatvanhoz rendelték. Ezzel egyidejűleg elrendelték a Tiszafüreddel szomszédos települések népfelkelését. Fő feladatnak a híd megtartását tekintették, mert ezzel az ellenség előrenyomulását is megakadályozták volna, Korponay elképzelései szerint.²⁴ Csak hogy a népfelkelés vezére megfeledezett arról a nyilvánvaló tényről, hogy az orosz hadsereg kitűnő utász egységekkel rendelkezett, és bármikor képes volt nehézségek nélkül hidat verni. Ez a tévedés később majd végzetesnek bizonyul.

Július 4-én Korponay megszemlélte a Tiszát, és Törökszentmiklósrá ment. A városban lévő katonaság és lakosság éppen menekülni készült, mire a népfelkelő fő-

¹⁸ R. 31. 1024. t.

¹⁹ Bm. eln. 1849:405. Rendelet Békés, Bihar, Csanád, Jászkun kerület egyetemének. Bp. 1849. 07. 01. Közli: Szemere. 1990. 546–547.

²⁰ R. 31. 1024. t.

²¹ Bm. eln. 354:1849. ; Jászkun ker. ir. 1. d.

²² Per. Debrecen. 1849. 07. 11.

²³ Érdekes, hogy Wysocki az emlékiratában meg sem említi a Korponay ezredessel való találkozást. (Együtt a szabadságért. 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Bp. é.n. 82–83. o.) Egyébként Wysocki megparancsolta a népfelkelőknek, hogy őrizzék a hatvani utat, nehogy a kozákok meglephessék. (Uo. Okmánytár. 40. József Wysocki vezérőrnagy jelentése Henryk Dembinski altábornagynak. Jászberény. 1849. 07. 03.)

²⁴ R. 31. 1024. t. ; HERENDI, 1901. 99.

parancsnok maradást parancsolt. Rögtön népgyűlés összehívását rendelte el, amit a mezei munkák miatt nem lehetett megtartani. Végül a város megígérte 100 lándzsás népfelkelő kiállítását. Innen intézett rendeletet Heves megye tiszántúli részének szolgabírájához. Ennek lényege a következő volt: szakítson meg minden összekötést a megye megszállt részével, illetve rendelje el a tömeges népfelkelést.

Innen Kisújszállásra ment, ahol a törökszentmiklósihoz hasonló kép fogadta. Ezután megvizsgálta a Nagykunság stratégiai helyzetét. Megállapította, hogy a terület védelmi szempontból meglehetősen rossz, hiszen csak a mocsaras területek védhetők, de ide nehéz tüzérseget telepíteni. Végül a Hortobágyra helyezte a védelem súlypontját (Tisza–Berettyó–Körösök vonala). A Hortobágy és Nagykunság határában két híd volt. Az egyik a Karcaghoz tartozó szentágotai csárdánál, míg a másik Madaras határában (Nagyiványi híd). Így a védelmi vonal lényegét ezen két híd jelentette, melyek biztosítása révén elejét akarták venni egy Debrecen irányából induló támadásnak. Ezeket a kunok, a hajdúk és a Szabolcs megyei népfelkelők biztosították. A jászokat, a Pest és Heves megyei népfelkelőket pedig Hatvanhoz rendelték.²⁵

A hatvani népfelkelő tábor azonban meg sem alakult. Pest és Heves megyék megszállásuk után már nem tudtak érdemben bekapcsolódni, míg a jászokat maga Perczel küldte haza. Ennek oka az lehetett, hogy a népfelkelők nagy számuk ellenére kevés harcértéket képviseltek, míg élelmezésük komoly problémát jelentett.²⁶

Korponay a Nagykunságot 7000 gyalogos és 2-3 ezer lovas kiállítására kötelezte.²⁷ Ugyanakkor mozgósította a hajdú-kerületi népfelkelést is. A nánásiak közül 150 főt Szentmihályra, 50 főt Polgárra, 5 főt Dobra, 5 főt Dadára és 10 főt Lökre rendelt. Ezek feladatául szabta, hogy a Tisza partján cirkáljanak, nehogy az oroszok észrevétlenül hidat verjenek.²⁸ A hadháziak azt jelentették, hogy a városban dühöng a kolera, ezért nem javasolják a népfelkelés kiindítását.²⁹ Szoboszló 400 gyalogos és 150 lovas elküldését ígérte meg.³⁰ A böszörményi népfelkelésből 100 gyalogost és 50 lovaszt Debrecenbe rendelt Korponay, míg a többi a Tisza partjának szemmel tartására vezényelték ki.³¹ Ezen feladatot egyébként Korponay Sillye Gábor feladatául szabta.³²

Korponay a következő erőket akarta még felhasználni a védelemhez: – 137. honvédszászlóalj. Ez azonban újoncokból állt, fegyverzet nélkül. A legénység nagy része román nemzetiségű volt, az oroszok közeledtének hírére 400 fő elszökött, így parancsnoka, gr. Tholdalagi³³ őrnagy nem javasolta harctéri alkalmazását.

²⁵ R. 31. 1025. t.

²⁶ A kormány kiáltványa a főváros lakosságához. dátum: 1849. 07. 08. (KÖZLÖNY, 1849. 07. 14.) Közli: Szemere. 1990. 556–557. o. Ebben a kormány a népfelkelést már szükség nélküli áldozatnak tartja.; A jászok hazaküldéséről: KLÖM XV. 453/d. Patay József jászkun főkapitány levele Kossuthhoz. dátum: 1849. 07. 09. A tömeges népfelkelés összehívása helyett a szabad lovascapatok felállítását javasolja. A javaslatot a kormányzó támogatta.

²⁷ R. 31. 1025. t.

²⁸ Htl. 37/75. Korponay ezredes levele Sillye Gábornak. Nádudvar. 1849. 07. 10.

²⁹ Uo. 37/77. dátum: 1849. 07. 10. Sillye e miatt függesztette fel Hadházban a népfelkelést. (Htl. 37/83. Sillye Gábor levele Hadháznak. Böszörmény. 1849. 07. 10.)

³⁰ Htl. 37/78. Szoboszló levele Sillye Gábornak. 1849. 07. 10.

³¹ Htl. 37/79. Korponay levele Sillyének. Szoboszló. 1849. 07. 10.

³² Htl. 37/80. dátum: 1849. 07. 10.

³³ gr. Tholdalagi Mihály. (1816–1876) Középbirtokos, főnemesi származású. 1849 tavaszától nemzetőr őrnagy Marosszékb. VI. 12-től a Nagykárolyban alakuló 137. honvédszászlóalj parancsnoka. A kiégyezés után Marosszék főkirálybírája, majd árvaszéki elnöke. (BONA, 1987. 318.)

– Nyíregyházi újonctelep. Ezt Korponay Karcagra rendelte. Ezen „alakulat” szinten nem volt felfegyverezve és felszerelve.

– 50 fős Lehel huszár csapat. (Babos főhadnagy vezetésével) Őket bízta meg a szentágotai híd birtokbavételével.

Összpontosítási helyként Karcagot jelölte ki, de ha ezt az oroszok elfoglalnák, akkor Kunszentmártont.³⁴

Július 5-én Korponay felolvasta Kisújszálláson a miniszterelnök népfelkelési rendeletét, és elrendelte az azonnali kiállítást. Kiderült azonban, hogy a nagykun tisztviselők nagy része elmenekült. A következő napon a 6 nagykun városhoz intézett rendeletet. Ebben Karcag, Túrkeve, Kisújszállás és Kunszentmárton népfelkeléseit a szentágotai hídrahoz rendelte a saját parancsnoksága alá. Madaras és Kunhegyes népfelkelését pedig a nagyiványi hídrahoz.³⁵ Közben Babos főhadnagy jelentette, hogy a szentágotai hidat megszállta, mire Korponay személyesen szemléte meg azt, és mindent megtett annak esetleges felszedésére. Még ezen a napon bontotta ki itt a népfelkelés zászlaját. Szintén ekkor érkezett meg a teljes karcagi népfelkelés, amely 2 gyalogos zászlóaljából és 1 lovas századból állt. Közben Székely³⁶ százados megszállta a tiszafüredi hidat és előkészítette a felgyűjtáshoz. Július 7-én megérkezett a túrkevei népfelkelés is. A madarasi népfelkelés pedig ekkor indult el Nagyiványhoz. Ennek a tábornak a parancsnoka Kálmány³⁷ őrnagy volt. A következő napon a kunszentmártoni népfelkelés is megérkezett a szentágotai táborba. Őket gr. Tholdalagi őrnagy követte 100 lándzsás népfelkelővel. Az így felállt népfelkelő táborok helyzetéről Korponay levélben is értesítette Perczel tábornokot. Gondoskodott a Bihar és Békés megyei népfelkelésekről is. Az előbbit Nagyváradra, az utóbbit Füzesgyarmatra rendelte. Rendeletet intézett a Kiskunsághoz is, melyben 500 lovas kiállítására kötelezte őket.³⁸

Július 7-én Korponay elrendelte a Kiskun kerület gyalogos népfelkelésének Kunszentmártonba vonulását, valamint a kerület számára 500 lovas kiállítását, hogy a Debrecenből kivonult orosz csapatokat üldözhesék.³⁹

A tömeges népfelkelés összehívása helyett Patay főkapitány lovas szabadcsapatok felállítását javasolta, és ezt Kossuth kormányzó is támogatta.⁴⁰ Ezen szabadcsapatnak a kiállítását a következő kivetési arányban tervezték⁴¹:

³⁴ R.31. 1025. t.

³⁵ Uo. ; Túrkeve városa egy 1117 fős zászlóalj állított ki, amely 6 századra oszlott. Ezek parancsnokai a következő személyek voltak: Hajdú Imre ügyvéd, Kiss Lajos tanácsnok, Kiss István ügyvéd, Batakési József jegyző, Katona Sándor főjegyző, Vincze Ignác. (HERENDI, 1901. 99.)

³⁶ Székely József. (1825–1895) Polgári származású, ügyvéd. 1848 tavaszától fogalmazó a belügyminisztériumban. Szeptembertől hadnagy a Zrínyi önkéntes, októbertől 35. Zrínyi honvédszászlóaljban. A móri csatában fogságba esik, de megszökik. 1849. 02. 11-től százados és Bangya őrnagy segédtszije. Később Kossuth katonai irodáján teljesít szolgálatot. A kiegyezés után újságíró, majd Pest megye főlevéltárnoka. (BONA, 1988. 580.)

³⁷ Kálmány Lajos honvéd őrnagy. (1797–?) Polgári származású. 1848 tavaszán főhadnagy a 4. helyőrségi zászlóaljnál Spalatóban. 1848. 06. 13-tól százados a 4. honvédszászlóaljban. Szenttamás ostrománál megsebesül. 1848. 10. 30-tól őrnagy, a 43. honvédszászlóalj parancsnoka. 1849 február végétől Karcag, majd 07. 5-től Kunmadaras térparancsnoka. Aradon 8 évi várfogságra ítélik, de 1852-ben kegyelmet kap.

³⁸ HERENDI, 1901. 99. dátum: 1849. 07. 06.

³⁹ HERENDI, 1901. 99.

⁴⁰ KLÖM. XV. 352/d. ; Kossuth levele Perczel tábornokhoz. (Uo./e) ; HERENDI 1901. 103.

⁴¹ HERENDI, 1901. 102–103.

1. Jászság:

Település	Létszám	Lovak száma
Jászberény	84	79
Árokszállás	41	47
Kisér	22	19
Apáti	33	37
Ladány	25	22
Alsó-Szentgyörgy	17	26
Fényszaru	24	16
Jákóhalma	11	15
Dózsa	12	10
Mihálytelek	10	10
Felső-Szentgyörgy	7	5
Összesen:	286	286

2. Nagykunság:

Település	Létszám	Lovak száma
Karcag	69	75
Kisújszállás	51	49
Túrkeve	47	52
Madaras	43	38
Kunszentmárton	43	37
Kunhegyes	33	35
Összesen:	286	286

3. Kiskunság:

Település	Létszám	Lovak száma
Halas	57	76
Félegyháza	84	49
Kunszentmiklós	25	58
Szabadszállás	21	32
Fülöpszállás	15	25
Lanzháza	15	14
Majsa	29	15
Dorozsma	40	16
Összesen:	286	286

Ezen szabadcsapatot egy kisebb huszárcsapatral egyesítették volna. Feladatául a Tisza-vonal őrzését, és az ellenség állandó nyugtalanítását szabták.⁴²

⁴² Uo.

A népfelkelés felállása július 9-én a következő volt:

1. Szentágotai tábor.

Parancsnok: Korponay János ezredes.

Segédtsitzje: Pakk hadnagy.

a) „Rendes” haderő: parancsnok: Zsámbokrét⁴³ őrnagy.

Csapatnem	Létszám	Fegyverzet
Nyíregyházi újonctelep	500	lándzsa
Lehel-huszárok (Babos fhd.)	50	nem ismert
madarasi honvédek	20	puska

b) Kun népfelkelők: parancsnok: gr. Tholdalagi őrnagy.

Csapatnem	Létszám	Fegyverzet
karcagi gyalogos népfelkelők	3500	lándzsa, kasza
kunszentmártoni gyalogos népfelkelők	1200	Ua.
túrkevei gyalogos népfelkelők	500	Ua.
karcagi lovas népfelkelők	80	nem ismert

2. Nagyiványi tábor: parancsnok: Kálmány őrnagy.

Csapatnem	Létszám	Fegyverzet
madarasi gyalogos népfelkelők	1000	Kasza, lándzsa
kunhegyesi gyalogos népfelkelők	500	Ua.
madarasi és kunhegyesi lovasság	300	nem ismert

3. Tiszafüredi tábor: parancsnok: Kékey főhadnagy. Ezen különítmény 25 honvédből állt, és puskákkal volt felfegyverezve.

A fő gondot a lovasság csekély száma jelentette. Korponay szerint a védelem kulcsát a mirhói és dobi gátak jelentették. A mirhói gátat át akarta vágatni, és ezen ügyben rendeletet is intézett Heves vármegyéhez. Szerencsére ezen lépésre nem került sor, hiszen ennek ökológiai szempontból súlyos következményei lettek volna, mert nagy kiterjedésű területek váltak volna a kiömlő víztömeg áldozatává.

A népfelkelés organizálása azonban egyre nehezebben ment. Nádudvar, Szoboszló és Debrecen városokhoz intézett rendeleteiben már dezinformációs fogással akarta elérni a fenti célt. Azzal kecsgettette őket, hogy Perczel 30 ezer fős sereggel

⁴³ Zsámbokrét János honvéd őrnagy. Vagyontalan nemesi származású. 1844-től főszázados a 37/3. gyalogezrednél Nagyváradon. Részt vesz a délvidéki harcokban. 1848. 12. 01-től őrnagy, zászlóaljának parancsnoka. 1849. 04. 29-től a nyíregyházi újonctelep parancsnoka. Július közepétől dandárnok Korponay ezredes népfelkelő seregében. Aradon 15 évi várófságra ítélik, de 1856-ban kegyelmet kap. A kiegyezés után Pozsonyban élt. (BONA, 1987. 345.)

jön a segítségükre, és a jászkunok is útnak indítottak ugyanennyi népfelkelőt. Bem is kijön Erdélyből, hogy Perczellel egyesüljön.⁴⁴ Egy másik rendeletben, melyet Zemplén, Szabolcs, Szatmár megyékhez és a Jászkun kerülethez intézett, szintén ezekkel a hírekkel állt elő, sőt még azzal is megtoldotta, hogy 6000 jászkun lovas ágyúkkal megerősítve kerülő úton sikeres ellentámadást indított az orosz csapatok ellen. Azonban az álhírkeltéssel nem sikerült elérni a kívánt eredményt. A szentágotai tábor fegyelme annyira meglazult, hogy szigorúbb rendszabályokat kellett bevezetni. Ezen a hangulaton még Kossuthnak a kunokhoz intézett buzdító szavai sem változtattak sokat. Egyébként Kossuth igyekezett biztosítani a Nagykunság rémült lakosságát, hogy a mirhói és dobi gátakat csak végszükség esetén fogják átmetezni.⁴⁵ A nagykunok kérték a kormányzótól, hogy a mezei munkák miatt engedje el a népfelkelést. Kossuth ezen ügyben Korponayhoz utasította őket. Közben a madarasi és kunhegyesi népfelkelők engedelem nélkül hazamentek a nagyiványi táborból, annak ellenére, hogy Korponay ezredes haditörvényszékkel fenyegette meg őket. A tábor parancsnoka, Kálmány őrnagy is fenytetésben részesült.⁴⁶ Szentágotáról Korponay népfelkelő csapatokkal Madaras irányába hajtott végre mozdulatokat, melynek az volt a célja, hogy a várost megijesszék. Így kénytelen volt ismét a kényszerítés eszközához nyúlni.⁴⁷ Egyébként a Korponay által felállított védelmi vonalnak Tiszafüred volt a leggyengébb pontja. A tábor parancsnokának, Somogyi József⁴⁸ századosnak jelentése szerint a csekély számú őrség egy 60 lovasból álló orosz különítmény átkelését is csak úgy tudta megakadályozni, hogy a hidat szétbontották.⁴⁹

Július 11-én Korponay Debrecenben két rendeletet adott ki. Az egyikben felszólított minden katonatisztet, hogy jelentse be magát nála. A másikban pedig minden hatóságot, törvényszéket és testületet, hogy a magyar kormány iránti hódoló nyilatkozatot juttassák el hozzá.⁵⁰ Még ezen a napon közgyűlést tartottak a jász, nagykun és kiskun kerületek tisztikarai Kunszentmiklóson. Kijelentették, hogy egyes kiskun községek olyan messzire fekszenek a szentágotai tábortól, hogy kép-

⁴⁴ Debrecen az orosz megszállás után már kevés hajlandóságot mutatott a népfelkelés iránt. Így Korponaynak a városba történő bevonulása, mely jelentős számú népfelkelő kíséretében történt, tekinthető egyfajta erődemónstrációnak is. (Erről bővebben: NYAKAS, 1980. 273.) Azt, hogy Korponay erre a lépésre tudatosan készült bizonyítja az is, hogy Sillye Gábor kormánybiztos július 10-én a hozzá intézett levelében kijelentette, hogy a debreceni bevonulásra a mezei munkák miatt nem tud embert adni. (Htl. 37/88.)

⁴⁵ A mirhói gát érdekessége, hogy már közel egy évszázada vita tárgyát képezte a Nagykunság, és Heves és Külső-Szolnok vármegye között. Ezen gát megépítése egy 18. századi közös vállalkozás eredménye, melynek keretében a nagykunsági falvak és mezővárosok hatalmas méretű közmunkával gátat építettek a Mirhó-fokon kitörő áradások megakadályozására. Az így elkészült gátat Heves és Külső-Szolnok vármegye leromboltatta 1776-ban, mert a gát az ő földjükre terelte a folyó vizét. A témáról bővebben: BELLON Tibor: A gátépítés hatása a lakosság gazdálkodásának és életmódjának megváltozására. In. Áldás és Átok a víz. Szerk. Tóth Albert. Kiszűjszállás. 1987. 113–130. o.

⁴⁶ R. 31. 1025. t.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Somogyi József. (1807–1872) Vagyontalan, nemesi származású. Volt őrmester, a 32. gyalogezredben és a 3. huszárezredben szolgált. 1848. 09. 17-től őrmester a Zrínyi szabads csapatban, és részt vesz a Jellacsics elleni harcokban. Október 13-tól főhadnagy a 35. Zrínyi honvédszászlóaljban. December 11-től százados a 60. honvédszászlóaljban. 1849 májusától Tiszafüred térparancsnoka, majd július 11-től a kunsági népfelkelők vezetője Korponay ezredes seregében. (BONA, 1988. 548. o.)

⁴⁹ Per. Somogyi József százados jelentése Korponay ezredesnek. Tiszafüred. 1849. 07. 10.

⁵⁰ Uo.

telenek oda küldeni a népfelkeléseiket.⁵¹ Gondot okozott az is, hogy Korponay nem rendelkezett hatékony hírszerzőszolgálattal. Azon hirre, hogy az oroszok Polgárnál hidat vertek, Sillye Gábort 300 gyalogos és 100 lovas népfelkelővel ide rendelte. Feladatául szabta azt is, hogy ha a híd létezne, akkor azt szedjék fel, ha ez nem megy, akkor a környékbeli malmokat rakják meg kővel, és engedjék a híd felé. Ha még ez is sikertelen, akkor szurokkal és szalmával megrakott hajókkal gyűjtsák fel.⁵² Az ilyen felesleges riasztások szintén demoralizálták a népet. A következő napon a népfelkelés parancsnoka részletes beszámolót küldött Kossuth Lajos kormányzóknak. Ebben ismertette a fentebb már vázolt intézkedéseket. Kijelentette, hogy a nép ujjong a népfelkelés eszmééért. Szerinte öt Szabolcsban a lakosság kitörő lelkesedéssel fogadta. A hajdúk egy emberként állnak mögötte, és 10-12 ezer emberre számít a kerületből. Július 10-én érkezett Debrecenbe, ahová diadalmenetben vonult be, és itt is elrendelte az azonnali és tömeges népfelkelést. Közölte azt is, hogy felvette Knezic tábornokkal a kapcsolatot. Tőle elsősorban sorkatonaságot remél, a következő felosztásban:

- Csegére egy század gyalogságot és ugyanannyi huszárt, valamint egy 12 fontos ágyút.
- Polgárra fél század huszárt és egy 6 fontos ágyút.

Halasy⁵³ kapitány vezetésével 30 honvédet küldött Dobra, akiknek az a feladatuk, hogy a népfelkelőkkel együttműködve, ha szükséges, akkor átvágják a gátat. A továbbiakban támadó hadműveletekbe akar kezdeni az oroszok ellen, akiket Tokaj felől támadva, Knezic tábornokkal együttműködve akar kiszorítani az országból. A siker azért is biztos, mert szerinte az orosz hadsereg hangulata borzalmas, és ő számíthat a Kelet-Felvidék lakosságának támogatására is.⁵⁴ Az egy héttel későbbi jelentésében már másképpen látta a helyzetet. A levél bevezetőjében seregét már olyan erősnek tünteti fel, amely önmagában is képes az orosz fősereget megsemmisíteni. E hangzatos kijelentés után visszatért a valóság talajára. Kijelentette, hogy a népfelkelés együtt sokáig nem tartható, ezért a megyéket mozgó lovas és gyalogos csapatok állítására kötelezte a következő felosztásban: – Nagykunság: 2 gyalogos zászlóalj és 2 lovas osztály.

- Jászság: egy gyalogos zászlóalj és egy lovas osztály.
- Csanád vármegye: ugyanaz.
- Békés vármegye: 2 gyalogos zászlóalj és egy osztály lovasság.
Fegyverzet: gyalogság egyharmada rövid fejsze, második harmada rövid ásó, és harmadik harmada rövid csákány.
- Lovasság: fókus, vagy kard.
Ruházat: csizma, szűr, kalap, két pár fehér ruha, tarisznya.⁵⁵ A hajdúkat egy gyalogos zászlóalj kiállítására szólította fel, melynek a feladata a Tisza-vonal védelme lenne.⁵⁶

⁵¹ HERENDI, 1901. 100.

⁵² Htl. 37/159. Debrecen. 1849. 07. 11.

⁵³ Halasy Zsigmond honvéd százados. Középbirtokos, nemesi származású. Kilépett hadfi (2. huszárezred). 1848 szeptemberétől közvitéz a Szabolcs megyei önkéntes nemzetőr zászlóaljnál, részt vesz a Jellacsics elleni harcokban. 1849. 03. 01-től százados a 43. honvédzászlóaljnál. A kiegyezés után a Szabolcs megyei honvédegyelet tagja. (BONA, 1987. 248.)

⁵⁴ Per.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Htl. 38/105. Korponay levele a Hajdú-városokhoz. Tiszafüred. 1849. 07. 17.

Abban, hogy Korponay a tömeges népfelkelés helyett csapattestek szervezéséhez kezdett, szerepet játszott a kormánynak július 23-án kelt rendelete, melyben őt egy 30 ezer fős tartaléksereg szervezésére szőlítették fel.⁵⁷ Ezen seregbe a jászkunok 1142 gyalogost és 858 lovas újoncot adnának.⁵⁸ Szintén ezen a napon utasította Korponay Sillye Gábort, hogy küldjön Polgárra 200 embert, és Dada lakosságát szólítsa fegyverbe. Dob és Búd lakossága vonuljon rögtön a dobi gáthoz, és az oroszok megjelenése előtt vágják azt át. A szabolcsi nemzetőröket rendelje Bogdányba. Állítson fel lovas tábort postákat.⁵⁹ A nánási, mándoki és bogdányi táborokban lévő népfelkelőket bocsássa Knezic tábornok rendelkezésére. A tartaléksereget a debreceni tábor képezze.⁶⁰

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az feladat, melyre a népfelkelést kiszemelték szinte végrehajthatatlan. Július 20-án a Szabolcs megyei nemzetőrség 2. zászlóaljának őrnagya jelentette Sillye Gábor kormánybiztosnak, hogy a dobi táborban kolera szedi az áldozatait.⁶¹ A Lökön és Eszláron lévő népfelkelők egyszerűen hazamentek.⁶² Július 24-én Eötvös⁶³ százados, a dorogi népfelkelők parancsnoka azt jelentette a polgári táborból, hogy a bősörményiek elhagyták az őrhelyeiket, anélkül hogy az őket felváltó dorogiakat bevárták volna. Aggódik, hogy a példa ragadós lehet.⁶⁴ Ezen előjelek ellenére Korponay egy támadó hadműveletet akart kezdeni. Knezic és Perczel tábornokokhoz írt levelében Miskolc stratégiai jelentőségét ecsevelte.⁶⁵ A hadügyminisztériumhoz írt levelében pedig a támadást azzal indokolta, hogy az ellenség visszavonulása lehetővé teszi számára, hogy offenzívába menjen át. Ezt egy kombinált támadással akarja kezdeni, amely Miskolc ellen irányulna. Ágyúteget, törzs és főtiszteket, valamint annyi újoncot kér, amennyit csak lehetséges.⁶⁶

E támadási tervből azonban hamar kiábrándította Korponayt az oroszok mindent eldöntő támadása. Július 22-én az oroszok Polgár környékén egy látszattámadást hajtottak végre, melynek az volt a célja, hogy Korponayt megtévesszék. Ezen támadást a népfelkelők könnyedén visszaverték.⁶⁷ Ezek után Korponay a döntő támadást Tiszafüred környékén várta, és az ellenség megtévészésére tüzeket rakatott, hogy azt a látszatot keltse, hogy egy erős és nagyszámú alakulat védi Füredet.⁶⁸ Az ellenség azonban Poroszló környékén támadott 12000 emberrel és 8 ágyúval. Az átkelésben a következő alakulataik vettek részt: 5. gyaloghadosztály és annak tüzer-

⁵⁷ KLÖM. XV. 459.

⁵⁸ Uo. 464./e Kossuth levele a hadügyminisztériumnak. Dátum: 1849. 07. 24.

⁵⁹ Htl. 37/223.

⁶⁰ Uo. 37/298.

⁶¹ Htl. 38/335.

⁶² Htl. 38/336. Knezic tábornok levele Sillye Gábor kormánybiztoshoz. Szentmihály. 1849. 07. 20.

⁶³ Eötvös György. Nemesi származású, a Hajdú-kerület főügyésze. 1848-tól nemzetőr főhadnagy, majd október 1-től főhadnagy a Bocskai önkéntes csapat gyalogságánál. 1849. 03.01-től százados az ebből alakult 52. honvédszászlóaljnál. 1849. 05. 26-tól Sátoraljaújhely térparancsnoka. Július 23-tól ülnök a nagykállói rögtönítélő törvényszéknél.

⁶⁴ Htl. 39/248.

⁶⁵ Uo. 38/452.

⁶⁶ Uo. 39/87. dátum: 1849. 07. 22. A két nappal korábban Sillye Gáborhoz írt levelében azt szerette volna megtudni, hogy milyen erőkre számíthat a hatáskörébe tartozó területekről. (Htl. 38/337)

⁶⁷ Htl. 39/140. Korponay ezredes napiparancsa. Polgár. 1849. 07. 23.

⁶⁸ Karsa. 1993. 267–268. o. Egyébként Karsának a Korponay működését elítélő kijelentései igazságtalannak. Kis létszámú seregével eleve lehetetlen volt megakadályoznia az oroszok átkelését. vö. Bona Gábor jegyzete.

sege, egy ulánusdandár és egy lovasüteg, 2. lövészzászlóalj, egy utászosztag és a 32. doni kozákezed.⁶⁹ A népfelkelő sereg ezzel szemben egy zömmel újoncokból álló zászlóalj, 1 gerilla század és 2 ágyú. A magyaroknak vissza kellett vonulniuk, mert elfogyott a lőszerük. A tiszafüredi hidat felégették a debreceni népfelkelők, majd a Berettyónál vettek új állást, és összekötetésbe léptek Knezic tábornokkal.⁷⁰ Egyébként a magyar ellenállás nem volt túlságosan erős. Az orosz visszaemlékezések szerint Gorcsakov hercegnek⁷¹ elég volt egyetlen sortüzet vezényelnie, hogy a népfelkelők szétfussanak. Gorcsakov azt jelentette Paszkievics tábornoknak, hogy "valami csöcselék állt velem szemben". Az orosz hadsereg átkelését szolgáló pontonhíd egy nap alatt felépült, így az orosz III. hadtest főhadiszállása július 27-én már Tiszafüreden volt.⁷² Ezek után Knezic tábornok tokaji pozíciója is lehetetlenné vált, aki rögtön segítséget kért a Központi Táborkari Irodától, de a kérését elutasították.⁷³ Július 28-án Korponay azt jelentette Knezicnek, hogy az ellenség Tiszafüreden van, és Polgárt és Csegét is erős megszállás alatt tartja. Egyben segítséget kér, de azt végül nem kapott.⁷⁴ Perczel ugyan megígérte egy zászlóalj elküldését, de erre már nem került sor.⁷⁵ Ennek ellenére Korponay próbálta menteni a menthetőt. Július 27-én levelet intézett Debrecen városához azzal a felszólítással, hogy küldjenek futárt az ő nevében a kormányzóhoz és kérjenek tőle ágyút és fegyvert. Egy másikat Knezic tábornokhoz, hogy jöjjön a segítségére. Szólítsák fel a Hajdú-kerület, Nagykunság és Bihar népét a tömeges népfelkelésre.⁷⁶ Erre azonban az ellenség gyors előrenyomulása miatt már nem volt lehetőség. Július 27-én Korponay egy kemény hangú dorgáló levelet kapott Kossuthtól. Ennek a lényege a következő volt: kár volt Debrecen felé sietni, mert Görgeynek a Tiszán átkelő seregét a népfelkelés hatékonyan tudta volna támogatni. Kossuth mindössze arról feledkezett meg, hogy közben az oroszok átkeltek a Tiszán, és Korponay lényegében visszavonult Debrecenbe.⁷⁷

Július 30-án az orosz csapatok már Dob és Nánás között állomásoztak.⁷⁸ Így Debrecent is fenyegették, és Korponay a város feladására készült⁷⁹, mivel kémei szerint egy 32000 fős hadoszlop készült annak megtámadására.⁸⁰ Ezzel szemben Görgey arra utasította, hogy az I. hadtest megérkezéséig tartsa magát.⁸¹ Így kapcsolódott be a debreceni csatába. Korponay különítményének hadrendje Debrecentől a következő volt⁸²:

⁶⁹ Rosonczy. 1988. 358. o.

⁷⁰ Uo. 40/62. Korponay ezredes levele Görgey tábornokhoz. Hortobágy. 1849. 07. 26. ; Máriássy János szerint Korponay különítménye Tiszafürednél 1500 főt számlált, de a 600 fős hajdú-kerületi nemzetőrzászlóalj hazament. (Máriássy. 1999. 183. o.)

⁷¹ Gorcsakov, Mihail Dimitrijevic herceg. (1793-1861) Tüzérségi tábornok, a magyarországi orosz csapatok vezérkari főnöke, később Lengyelország főkormányzója. A Tiszán átkelő orosz csapatot parancsnoka. (Rosonczy. 1988. 885. o.)

⁷² Rosonczy. 1988. 248. o. ; A. P. Scserbatov: Paszkievics Magyarországon. Bp. 1984. 122. o.

⁷³ Htl. 40/176. Knezic tábornok levele Görgey tábornokhoz. Tokaj. 1849. 07. 27. ; Az országos táborkari iroda válasza: Htl. 40/177. Szerencs. 1849. 07. 27.

⁷⁴ Htl. 40/284. Debrecen.

⁷⁵ V. Waldapfel. IV. 142. Perczel levele Szemeréhez. Kistelek. 1849. 07. 28.

⁷⁶ Htl. 40/164-a.

⁷⁷ Per. Kossuth levele. Kisújszállás.

⁷⁸ Uo. Korponay ezredes levele Görgey tábornokhoz. Debrecen. 1849. 07. 30.

⁷⁹ Uo. 40/164-b. Korponay levele Görgeyhez. Debrecen 1849. 07. 30.

⁸⁰ Uo. 40/175.

⁸¹ GYALÓKAY. 1927. 53.

⁸² Hm. ált. iktatatlan iratok. 163. doboz.

Alakulat	Fegyverzet
96. honvédszászlóalj	gyengén felszerelt
Nyíregyházi újonctelep	fegyvertelen
Hevesi és zempléni önkéntesek	nem ismert
50 Lehel-huszár	nem ismert
7. huszárezred egy százada	nem ismert
Tüzérség	2 db 12 fontos egy 6 fontos és egy 4 fontos ágyú

A különítmény felfegyverzett részét a jobb szárnyra az erdőbe helyezték, míg a maradék a tartalékot képezte 5 löveggel.⁸³ A cári hadsereg cserkesz (muzulmán) lovasezrede megkerülte és szétverte a magyar jobbszárny 3. lépcsőjében álló Korponay-dandárt, majd a Bobich-hadosztálynak esett. A különítmény nagy része felkoncoltatott, vagy fogságba esett.⁸⁴ Veszteségük egyes források szerint 500 fő⁸⁵, más források szerint ennél jóval magasabb, 800 fő.⁸⁶

Összegzés

A jászkun népfelkelések értékelésénél a következő összegző szempontokra szeretnénk felhívni a figyelmet:

1. A szabadságharc története során már többször bebizonyosodott, hogy a népfelkelés csak akkor tud hatékonyan működni, ha azt megfelelő számú reguláris katonaság is támogatja. Ez pedig itt nem állt rendelkezésre. egyet kell értenünk Balajthy Vendel kormánybiztos azon kijelentésével, hogy „a népfelkelés rendes sereg nélkül, főként ágyúk ellenébe csekély vélekedésem szerint célhoz nem vezet, s nem egyébb mint az ellenségnek ingerlése.”⁸⁷ Az ozorai példát nem lehet általánosítani, mert ott Görgey őrnagy vezetésével sorkatonaság is támogatta a népfelkelőket. A Roth-hadosztály létszáma 9 ezer fő körül volt, és ezek zömét is a horvát határőrezredek kiegészítő zászlóaljai és szerzésánok alkották.⁸⁸ Ezek harcértéke pedig ös??sze sem hasonlítható a sem a császári soralakulatok, sem a százezres nagyságrendű orosz fősereggel.

2. Nem fogadható el azon vád sem, hogy a kudarc okait a jobbágyfelszabadítás továbbfejlesztésének megakadásában kell keresnünk. Az ilyen jellegű szintetizáló munkák szerzőinek többsége megelégedett ezen általános jellegű kijelentés megtételével, anélkül hogy a szükséges alap kutatásokat elvégezték volna.⁸⁹ Ez alól csak Barta István tekinthető kivételnek, aki a kormányzat parasztpolitikáját vette vizsgá-

⁸³ MÁRIÁSSY. 1999. 233.

⁸⁴ Uo. 188–189. o.

⁸⁵ GYALÓKAY. 1927. 82.

⁸⁶ MÁRIÁSSY. 1999. 237.

⁸⁷ Batthyány ir. I. tétel. Balajthy Vendel levele gr. Batthyány Kázmérhoz. Dorozsma. 1849. március 23.

⁸⁸ A témáról bővebben: Varga János: Népfelkelő és gerillaharcok Jellacsics ellen 1848 őszén. Bp. 1953.

⁸⁹ Pl.: Andics Erzsébet: Kossuth harca az árulók és megalkuvók ellen. in.: Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. I–II. k. Bp. 1952. II. k. 78–81.

lat alá, az OHB és az igazságügy-minisztérium anyagainak felhasználásával.⁹⁰ Ezekből kiderült, hogy a legtöbb probléma a következő régiókban volt:

- Szatmár megye
- Erdély
- Kertészközségek (Békés, Csanád, Csongrád és Arad megyék)

A valódi okokat máshol kell keresnünk. Véleményünk szerint a jászkun népfelkelések kudarcait, túl azon hogy a jól felfegyverzett soralakulatokkal szemben eleve esélytelen volt, a következő tényezők okozták:

1. A szabadságharc korábbi történetéből kiderül, hogy ez volt az a régió, amely a legtöbb áldozatot hozta. Mobilizált nemzetőrsegeik 1848 nyarától részt vettek a szerb felkelők elleni harcokban.⁹¹ Ősszel és télen az erdélyi harcokban. Lényegében ők adták a tavaszi hadjárat hátországát is. A sok beszállásolás és fuvarozási kötelezettség, a nagyszámú katonaságok élelmezése kimerítette a vidék lakosságát.

2. A népfelkelés időpontja éppen egybeesett a nyári betakarítási munkákkal. 1848 nyarán már nem sikerült megfelelően aratni. Ugyanakkor a termés be nem takarítása fizikális létükben is fenyegette az embereket.

3. A kimozdított népfelkelőket többnyire azoknak a helységeknek kellett élelmezniük, ahol akkor állomásoztak. Ez elégedetlenséget szült, hiszen az, hogy az állam majd a költségeket megtéríti ekkor még sovány vigasznak tűnt. Dada község kitűnő példa erre. Egyébként a népfelkelők élelmezése mindig is megoldatlan problémát jelentett. Ezért küldte haza Perczel tábornok az 5000 jász népfelkelőt.

4. A kolera kitörése. Noha Sillye Gábor sorra mentette fel azon helységeket a népfelkelési kötelezettség alól, ahol éppen kitört a kolera, a járványt nem sikerült lokalizálni. Így a kimozdulók joggal rettegtek ezen szörnyű betegségtől, hiszen a korban az egészségügy nem működött a megfelelő határfokkal.⁹²

5. Végezetül annyit szeretnénk megjegyezni, hogy a kényszerítő intézkedések (Madaras és Debrecen, rögtönítélő bíróságok) szintén csak az ellenérzést növelték. A lakosság félreinformálása sem hozta meg a kívánt eredményt, hiszen az események túl gyorsan pörögtek ahhoz, hogy az igazságot sokáig el lehessen titkolni, és ezáltal a kormányzat elveszítette a hitelét.

⁹⁰ BARTA István: A kormány parasztpolitikája 1849-ben. Századok. 1955/5. 840–882. és Századok. 1956/1–2. 4–68. o.

⁹¹ Erről bővebben: URBÁN Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Bp. 1973. 147., 149–150., 175. ; Vay ir. 1417, 1489, 1893, 2131, 2331, 2332, 2365. ; A téma iránt érdeklődők használhatják még Hodossy Miklós kormánybiztosi iratait is. (1–2.d.) Ezen anyag azonban nincs iktatva, így pontos iratszámot sem tudunk adni.

⁹² A témáról bővebben: ZÉTÉNYI Győző: A magyar szabadságharc honvédorvosai. Bp. 1948.; F. KISS Erzsébet: A magyar egészségügyi szakigazgatás szervezete és problémái 1848–1849-ben. Századok. 1976/2. 294–325.

Irodalom

1) Levéltári források:

a) A Magyar Országos Levéltár anyagából

- Batthyány ir.= Batthyány Kázmér. Külügyminisztérium előtti iratok. R5. 1. tétel.
- Bm. eln.= Belügyminisztérium. Elnöki iratok. H. 9.
- Hm. ált.= Hadügyminisztérium. Általános iratok. H.75.
- Hodossy= Hodossy Miklós kormánybiztosi iratai. H. 106.
- Jászkun ker. ir.= Jászkun kerület iratai. H. 132.
- ONHT= Országos Nemzetőrségi Haditanács. Közös Kezelt Általános Iratok. H. 92.
- R. 31. 1024. t.= Naplók, feljegyzések. Korponay János ezredes emlékirata. „Néhány szó a magyar szabaddalmi háború történetéből. (Kis Károly ajándéka az írás is az övé) 1–6. íven.” R.31. 1024. t.
- R. 31. 1025. t.= Naplók, feljegyzések. Korponay János emlékirata. Napló féle feljegyzések 1848–49-ből. R. 31. 1025. t.
- Vay ir.= Vay Miklós kormánybiztosi iratai. H. 113.

b) A Hadtörténelmi Levéltár anyagából

- Htl.= Hadtörténelmi Levéltár. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai.
- Per.= Hadtörténelmi Levéltár. Abszolútizmuskori iratok. Aradi császári és királyi rendkívüli haditörvényszék. Korponay János ezredes hadbíróági pere.

2) Feldolgozások:

BENE János

1998

Szabolcs a honvédelemért 1848-1849-ben.
In: Szabolcsi honvédek a szabadságharcban.
(1848–1849). Szerk. Bene János. Nyíregyháza, 9–31.

BONA Gábor

1987

Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban,
1848–49. 2. bőv. jav. kiad. Budapest.

1988

Kossuth Lajos kapitányai. Budapest.

GYALÓKAY Jenő

1927

A debreceni ütközetről. In: Hadtörténelmi Közlemények.
48–82.

- HERENDI József
1901 A Jászkun-kerületek a függetlenségi harc alatt
1848–1849-ben. Czegléd.
- KARSA Ferenc
1993 Szabadságharcos napló. Sajtó alá rend. Bona Gábor.
Budapest.
- KLÖM XV.
Kossuth Lajos összes munkái.
Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai.
Sajtó alá rend. Barta István Budapest. 1955
- Közlöny
1849 Szerk. Gyurmán Adolf. Pest, Debrecen, Szeged, Arad.
- MÁRIÁSSY János
1999 Visszaemlékezések az 1848–49. évi szabadságharc alatt
végzett szolgálataimra. Budapest.
- NYAKAS Miklós
1982 A népfölkelés szervezése 1849 nyarán Szabolcs
megyében, a Hajdúkerületben és Debrecenben.
In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve. 1980.
Debrecen. 267–282.
- ROSONCZY Ildikó (vál.)
1988 A magyarországi hadjárat, 1849. Orosz szemtanúk a
magyar szabadságharcról. Budapest.
- SZEMERE Bertalan
1990 Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból.
Sajtó alá rend. Hermann Róbert és Pelyach István.
Budapest.
- URBÁN Aladár (vál., jegyz., előszó)
1999 Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és
nemzetőri iratai. I–II. Budapest.
- V. WALDAPFEL Eszter
1965 A forradalom és szabadságharc levelestára. IV.
Budapest.

Kecskemét polgárai és Kossuth Lajos kapcsolata 1848 szeptemberétől 1849 júliusáig

Ez a megemlékezés is azt igazolja, hogy Kossuth Lajos Magyarországról történő távozása után még 150 évvel később is az egyik legnépszerűbb magyar történelmi személyiség. Az elmúlt nem egészen egy évtizeden belül harmadik alkalom nyílt arra, hogy róla, vagy legalább róla is országszerte ünnepek során megemlékezzünk. Ez kétségtelenül magában hordozza annak veszélyét, hogy oly sokszor ismételtetjük a róla alkotott teljesen jogos és elismerő megállapításokat, hogy ezek ily módon fokozatosan megkopnak. Alig vesszük észre, hogy végül ezeket a figyelemfelkeltőnek szánt jelzőket, állításokat már egyfajta unalom lengi körül. Ez az eljárás Kossuth-tal szemben annál inkább bántó lehet, mivel sokszorosan bebizonyította, hogy az örökösen változó valósághoz ő folyamatosan tudott igazodni, az újabb és újabb kihívásoknak szinte kivétel nélkül meg tudott felelni.

Né vegyék hát rossz néven, ha én most mellőzöm a vele kapcsolatosan hangoztatni szokott, a rá kiosztott ünnepi sztereotípiákat, és helyette kevésbé emelkedett, de mindenképpen valós, és eddig még fel nem vetett, vagy kellően meg nem magyarázott néhány epizódra térek ki. Ezzel természetesen nem kívánom semmilyen formában megkérdőjelezni Kossuth történelmi szerepét, a magyar polgári átalakulásban szerzett személyes érdemeit, hanem csupán valamelyest árnyalni, néhány esetben pedig pontosítani a köztudatban ezzel kapcsolatban kialakult képet. Bár kétségtelen, hogy a munkásságára, főként 1848–49-re utaló levéltári anyagot már alaposan feltárták, mégis akad egy-egy olyan mozzanat, amelyre a kutatók figyelme, szorgalma kisebb mértékben irányult. Még pontosabban fogalmazva egyes területekről közzé tett ismeretek nem kerültek be történelmi köztudatunkba. Ezek közé tartozik a Bács-Kiskun megyei levéltárban őrzött anyag, illetve az ezekből készített forrásközlések és feldolgozások egy része.

A magyar polgári átalakulással és a vele összeforrt szabadságharcral kapcsolatosan kialakult egyik legismertebb megállapítás, hogy az utolsó rendi országgyűlés Kossuth javaslatára, követelésére fogadta el a jobbágyfelszabadítást, amely később alapja lett a nemzeti összefogásnak. A szabadságharc kibontakozódását és annak sikereit a jobbágyfelszabadításon kívül jórészt a szeptemberi újabb reformok alapozták meg, amelyek elfogadtatása ugyancsak nagyjából Kossuth érdeme. Ezek a törvények, ezek a társadalmi reformok biztosították a magyar parasztság elkötelezettségét a fegyveres harcok során is.¹

Az ilyen erőteljes summázatok mélyén legtöbbször érdemi ellentmondások is megbújnak. Ez tapasztalható ebben az esetben is. Bár a fenti leegyszerűsített megfogalmazásnak igazságtartalmát alapvetően nem kívánom kétségbe vonni, mégis egy-két mozzanatra érdemes a figyelmet felhívni. A túlzott leegyszerűsítésnek az egyik hátránya ez esetben az, hogy nem tükrözi igazán a magyar társadalmi fejlődés minden fontosabb elemét. Mindenképpen pontatlan annak sugallata, hogy rendi, avagy

¹ A jobbágyok attól féltek, hogy „...veszendőbe mennek a márciusi jobbágyfelszabadító vívmányok...”, illetve a horvátok támadásakor a fegyvertfogó parasztok azt remélték, hogy az „...ellenség visszaveréséért, helytállásukért a forradalom a márciusi jobbágyfelszabadító vívmányok körének további tetemes kitágításával fogja jutalmazni őket...” SPIRA György, 1979. 323.

feudális társadalom nemesekből és jobbágyokból állott, melyet egy csekély létszámú polgárság egészített ki. Feltétlenül hangsúlyoznunk kell, hogy a magyar parasztság egy igen jelentős része 1848 előtt nem tartozott a jobbágyok közé. Az Alföldön a hajdúk és a jászkunok évszázadokon át a szabadparaszti fejlődés útját járták. A XIX. században a földesúri terheiktől megváltakozott mezővárosok lakói, ha nem is rendelkeztek kollektív nemességgel mint az előbb említett népcsoportok, hasonlóképpen szabad parasztoknak voltak tekinthetők. Tehát azt mondhatjuk, hogy Alföld hatalmas térsége volt e tekintetben érintve. A hajdúk, a jászok, a nagy- és a kiskunok mellett Kecskemét, Nagykőrös, Szentés, Békéscsaba és a Hajdúság szomszédságában lévő Nyíregyháza lakosai tartoztak e körbe. Nem szólva arról, hogy az ú.n. szabad királyi városok lakosságának számottevő része is ide sorolható (Debrecen, Szeged, Szabadka, Zombor stb.).

Csak a legkritikább esetben történik arra utalás, hogy ez a több százezres tömeg valójában 1848 márciusában a jobbágyfelszabadítás során és a szeptemberi reformok révén nem kapott újabb jogokat, nem részesült újabb anyagi kedvezményekben olyan értelemben mint az egykori uraiktól személyes függésben levő telkes jobbágyok. Sőt, ők úgy érezték, hogy ezen reformok során valójában veszteség érte őket.² A hajdúk és a jászkunok ugyanis elvesztették a kollektív nemességgel járó nem különösebben nagy, de jól körvonalazott kiváltságaikat, amelyek megkülönböztették őket a telkes jobbágyok tömegétől, amelyek révén ők velük szemben nem alattvalók voltak, hanem a nemesi nemzet részei. Miközben az országgyűlés döntése értelmében a magyar állam magára vállalta a nemesek kárpótlását, rájuk nem történt utalás. A polgári igazságszolgáltatás révén a nádor megszűnt a jászkunok bírása lenni, ezért az ezzel járó előnyeiket elvesztették, de változatlanul fizetniük kellett a nádornak járó évi háromezer aranyat. Később hiába kérték e méltánytalan eljárás felszámolását, az új népképviselői országgyűlés nem volt hajlandó igényeiket figyelembe venni. Ezért mind a jászkunok, mind a földesúri kötelekektől önmagukat megváltó mezővárosok úgy érezték, hogy a magyar történelemben valóban korszakalkotó áprilisi törvények érvénybe lépésével, amelyek minden fizetség nélkül felszámolták a különféle jobbágyi szolgáltatásokat, a személyes kötöttségeket, és így az egykori jobbágyok telkeik teljes jogú tulajdonosaivá váltak, őket komoly méltánytalanság érte. Ezek a közösségek ugyanis korábban súlyos százezreket, több évi teljes jövedelmük összegét fizették ki annak érdekében, hogy szabadokká váljanak. A jászkunok félmillió forintot adtak annak érdekében a Német Lovagrendnek, hogy a tőlük törvénytelenül elvett szabadságukat visszazerezzék. Ezt az összeget minden reménytelenség ellenére még évtizedekkel később is követelték a magyar államon. Kecskemét pedig több mint egy évszázadon át közel ekkora összeget fizetett féltucatnyi földesúri famíliának, és közben rendkívül súlyos adósságba verte magát, amit a város a szabadságharc utáni évtizedekben is kénytelen volt törleszteni.³ Hasonlót mondhatunk a többi magát megváltó mezővárosról is. Az volt tehát a legnagyobb sérelmük, hogy jobbágyok esetében az állam magára vállalta a nemesség kártalanítását, ezek a közösségek, ezek a mezővárosok pedig azt sem tudták elérni, hogy legalább a még fennálló adósságokat vegye le vállukról az állam.

Amikor a szabadságharc alatt az államhatalom követelései miatt az anyagi és katonai terhek vissza-visszatérően jelentkeztek, a békéscsabai zsellérek szóvá is tetették, hogy ők az áprilisi törvények alapján semmit sem kaptak, így még mindig nincs

² IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 2002/ b 595–598.

³ HORNYIK János, 1862. 58–69.

is mit megvédeniök. A Honvédelmi Bizottmány nevében Kossuth elégnek vélt annyit válaszolni, hogy „habár földjük, s házuk nincsen is, de van hazájuk”.⁴

Kecskemét és a megváltkozott városok másik nagy sérelmét sem orvosolták az új törvények, az új államhatalom. Az ország egyik legnépesebb városának az volt sok évtizedes vágya, azért vállalta hatalmas összeg fejében a földesúri függés alóli megváltkozást, hogy ennek révén a nemesi vármegye kötelékeiből ki tudjon szabadni, és a szabad királyi városokhoz hasonló önállóságot kapjon, az oly sok alkalommal elmarasztalt megyei önkényeskedést lerázza magáról, a közigazgatás és a jogszolgáltatás terén is megszabaduljon annak gyámságától. Bár Nagykőrössel egyetemben mindent megtett annak érdekében, hogy ez a régi vágya valóra váljon, mégsem járt sikerrel, hisz éppen Kossuth és a köznemesség ragaszkodott elég mereven a megyerendszer fenntartásához, mivel továbbra is ebben látták a függetlenségünk legfőbb biztosítékát.⁵

Nem haszontalan eljárás tehát, ha ezek ismertében nézzük meg, a jelentős csaldottság ellenére hogyan is viszonyultak a polgári átalakuláshoz, majd a szabadságharchoz ezek a városok, ezek a népcsoportok, hogyan fogadták Kossuth Lajost, miként tekintettek rá a legnehezebb napokban, mennyiben támogatták politikai céljait a legtöbb áldozatot követelő hónapokban.

A jobbágyfalvak lakosai érthetően kitörő örömmel fogadták a pesti forradalom eredményeit. Császártöltés jobbágyai, akik éppen úrdolgában voltak a kalocsai káptalan Csala pusztáján, a robot eltörlésének hírére örömkömben szerszámaikat eldobálva azonnal kocsira ültek és csapatosan vonultak be a faluba. Jánoshalma népe a Vastag-hegynél erdőt ültetett robotban, amikor március 21-én délben egy pandúr közölte velük a hírt, hogy megszűnt a robotkötelezettség.⁶ Ők is dalolva siettek haza. A jászkun városokban a tisztségviselők lényegesen visszafogottabban fogadták a forradalom híreit, de a fenntartások a következő hónapok során ott is fokozatosan oldódtak.⁷ Kecskeméten mind a magisztrátus, mind a lakosság kitörő örömmel fogadta a márciusi eseményeket. Nemcsak a rögtönzött gyűlésekben, szónoklatokban és templomi prédikációkban nyilvánult ez meg, hanem abban is, hogy az első független magyar kormány rendeleteit fenntartások és ellenérzések nélkül hajtották végre. A nemzetörség megszervezése különösebb gondot itt nem jelentett, a nemzetörök eskütétele pedig valóságos népünnepély keretében zajlott le.⁸ Viszont az is igaz, hogy ekkor még éltek azok az illúziók, hogy régi vágyaik teljesülni fognak. Miközben májusban a Batthyány kormány több válságot megélt, a radikálisoktól súlyos támadásokat szenvedett el, a pesti nép részéről pedig jókora bizalmatlanságot volt kénytelen tapasztalni, Kecskeméten semmi sem árnyékolta be a vele szembeni bizalmat: az első honvédtoborzás során is a tanács rendkívüli aktivitást mutatott, és már június másodikán fel is függesztették a verbunkot, mivel elegendő számú önkéntes jelentkezett. Amikor pedig Kossuth arra szólította fel az ország népét, hogy a haza megmentése érdekében gyűjtsenek pénzt, nyújtsanak kamatmentes hitelt, és jegyezzenek kincstári utalványokat, Kecskemét lakossága csaknem feltűnő buzgalmat tanúsított. A tanács napokon belül 10 ezer forint kölcsönt vett fel, amely összeget a honvédelem megsegítésére ajándékozott. A lakosság soraiban végzett gyűjtés eredménye-

⁴ SPIRA György, 1979. 325.

⁵ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1988/b 211–212.

⁶ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1988/a 29–30.

⁷ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1988/b 155.

⁸ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1990. 55–60.

ként pedig 40 aranyforint, 10 és fél font ezüst, valamint 1741 pengőforint gyűlt össze. A korábban elmondottak miatt talán nem véletlen, hogy a kiskun településeken jóval visszafogottabb volt az ajándékozási kedv. A közel fele akkora lélekszámú Félégyháza csupán 498 forinttal segítette Kossuth kezdeményezését. Ugyanez a lelkesedés tapasztalható a nyár folyamán is, amikor fegyvereket gyűjtöttek a nemzetőrök számára.⁹

A polgári közigazgatás érdekében hozott néhány kormányrendelet felkeltette azt a reményt, hogy a megye fennhatósága alól megszabadulhatnak. Július 5-én a közgyűlés levélben fordult a kormányhoz. Ebben kifejtik: „Mi azon hitben élünk, hogy az alapjaiban hibás szerkezetű megyerendszer mint polgári intézmény, korunk igényeinek többé meg nem felelhet, s valamint a községi fejlődést eddig hatalmasan gátolta, úgy az összes nemzet felvirágzásának, jelen állapotában, jövőre is legnagyobb akadályává leendő...” Kifejezik reményüket, hogy az összeülő országgyűlés „...a gyámkezelés alul részben már kibontakozott községet a megyerendszer polypkarjai közül kimentendi s az önkormányzás eddig óhajtott áldásos körében saját ügyeik elintézését a helybeli polgárok buzgóságára bízni fogja...” Sajnos ez a reménykedés nem talált semmiféle támogatásra az összeülő nemzetgyűlésen belül. Később Simonyi János, a város országgyűlési képviselője hiába szorgalmazta, hogy a megváltkozás összegének legalább a hátralékát vállalja magára magyar állam, ismételt próbálkozása sem járt sikerrel.¹⁰ Annak ellenére, hogy a polgári kormányzat nem teljesítette a város egyik kívánságát sem, és gyakorlatilag a polgári átalakulás számukra eladdig csak anyagi terhet jelentett, Kecskemét nem az ellenkezésben, hanem továbbra is a segítségnyújtásban jeleskedett. Joggal fogalmazhatjuk tehát meg azt, hogy e mezőváros lakossága már régen nem alattvalónak érezte magát, hanem a nemzet részeként vállalt ismételtlen áldozatokat sérelmei ellenére.

Ilyen körülmények között jutott el Kecskemét a szeptemberi fordulatig.

Tudtommal még senki nem vetette fel azt az evidens kérdést, hogy Kossuth 1848 őszén miért éppen az Alföldön kezdte el toborzó körútját, miért nem az ország valamely másik részén.¹¹ Jól tudjuk, hogy Jellasics horvát bán seregei a Dunántúl falvait dúlták, annak lakosságát fenyegették elsődlegesen, és nem volt titok, hogy Pest és Buda ellen vonulnak. Az első napok után nyilvánvalóvá vált, mely útvonal mentén lévő falvak, városok számíthatnak arra, hogy kirabolják a lakosságát, feldűlják otthonaikat. Egy toborzó körút során Somogy, Zala, Baranya, Tolna, Veszprém és Fejér megyék területén jelentkező nemzetőrök hamarabb bevetethők lettek volna, a lakosság pedig ott mindenképpen jobban átélte a közvetlen veszélyt, inkább motiváltak voltak a fegyverfogásra mint itt az Alföld közepén. Az ottani toborzás annál inkább indokoltabb lett volna, mivel a szerbek elleni harcok már az előző hónapokban is lekötötték, részben kimerítették a környező alföldi megyék nemzetőreinek erejét, és a veszély továbbra sem csökkent, hanem erősödött. Mivel magyarázható tehát, hogy Kossuth mégsem a legérzékenyebb területeken élesztette a lakosság ha-

⁹ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1988/ 75–77.

¹⁰ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1990. 48–49., ill. 2002/c 778–779.

¹¹ BARTHA István, 1952. 149–152. A feldolgozás során Kossuthnak az országgyűlésből és Pestről való távozását és a toborzó körút célját, eseményeit veszi sorra. Semmiféle utalás nem történik arra, miért éppen erre a vidékre indult. Semmilyen fórumában nem tért ki arra, milyen volt e térségben a márciusi forradalom, az áprilisi törvények fogadtatása, hogyan reagáltak az egyes társadalmi rétegek, illetve települések az országos politikai eseményekre. Még csak utalás sincs arra, milyen volt Cegléd, Nagykőrös és Kecskemét városok képviselőtestületeinek és a központi hatalom viszonya, kapcsolata a tavasz és a nyár folyamán. Ezekről Spira György sem szól idézett és korábbi e témával foglalkozó munkáiban.

zafias érzelmeit. Ez a kérdésfeltevés annál inkább indokolt, mivel gyakorta el szokott hangzani az az érv is, hogy a felszabadított jobbágyság az áprilisi törvények alapján megkapott telkeiket féltették, védték, illetve várható volt, hogy a szeptemberi újabb reformok tovább fogják lelkesíteni őket.

Nos Dunántúl települései nagyjából tipikusan jobbágyfalvak voltak. Ezek lakosainak többségét közvetlenül és erőteljesen érintette a jobbágyfelszabadítás. Ezzel szemben azt láthattuk, hogy a Jászkunság, Nagykőrös, Kecskemét, Szentes lakossága nem volt jobbágy, a jobbágyfelszabadításnak semmiféle kézzelfogható előnyét nem érezte, a szeptemberi szőlődézsma eltörlése a legkisebb formában sem érintette. Az előző állítás logikája alapján azt mondhatjuk, e tekintetben ők semmit sem veszthettek. Ráadásul az előző hónapokban a jogosan felvetett sérelmeikre pedig sorra elutasító választ kaptak. Tehát anyagi motivációról, ölükbe hullott előnyök megvédéséről itt szinte semmilyen formában sem beszélhetünk. Kossuth Lajos, aki kétségtelenül kiváló politikai érzékeléssel rendelkezett, nyilvánvalóan végiggondolta, az ország mely részén érhet el olyan hatást toborzókörútján, amelynek a következő hetekben komoly politikai kisugárzása is lehet nemcsak a horvát támadókkal szemben, hanem az igen feszült belpolitikai állapotokra is. Más szóval a bel- és katonapolitikai szempontból végletesen kiélezett viszonyok között biztosra kellett mennie, gyors és egyértelmű eredményeket kellett elérnie. Ennek érdekében ott kellett munkáját elkezdenie, ahol a legnagyobb volt a hajlandóság a lakosság körében a tömeges felkelésre.

Az előzőekből is láthattuk, hogy Kecskemét a szomszédos Nagykőrössel együtt nagy lelkesedéssel fogadott minden olyan kezdeményezést, amely a polgári kormányzat megszilárdítására törekedett. A vidéki városok több más területen is bizonyították kezdeményező készségüket. Szeged már április 12-én felhívással fordult Kecskeméthez, hogy lépjenek közösen fel annak érdekében, hogy Bécs szüntesse meg az olasz városok elleni hadjáratát. Nagykőrössel egyetértésben hangsúlyozták a kormánynak írott levelükben, hogy még megoldásra vár az igazi törvény előtti egyenlőség megteremtése, továbbá a kereskedelem és az ipar területén a céhek felszámolása, a közlekedés sok sok gondja és a nevelés új alapokra történő helyezése.¹² E vidék lakossága kivette részét a délvidéki harcokból, és meglepő aktivitást mutatott a horvát támadás hírére is. Alig néhány nappal később, hogy Jellasics átkelt a Dráván, szeptember 17-én Nagykőrös, Cegléd és Kecskemét városok tanácsa közös felhívást küldött Pestre. Minden magyaralkodásnál hasznosabb, ha ennek egy részét idézzük: „Tisztelt Hongyűlés s Nemzeti Kormány! Miután nemzeti függetlenségünk legközelebb lefolyt néhány hónapja tényleg bizonyítja, hogy majd különböző, majd ellenkező kormányrendeletek s honvédelem tárgyában egymást gyakran követett változó parancsok, a polgárok lángra élesztett tüzeit elhidegítették, – a kímoldított sok ezer nemzetörök személyes fáradozásait, több milliókra tehető saját költségeiket haszontalanul fölemesztették, – az álladalom tömérdek költsége mellett a községi pénztárakat is tetemes költségbe s adósságokba keverték, – végre oda jutottunk, hogy midőn fent az armány leigázó cselszövényt kohol, alant pedig egy elámított néptömeg a magyar ellen irtó háborút visel – a nemzeti enyészet borzasztó réme áll előttünk.” Mivel azt tapasztalták, hogy a nemzeti kormány sok hasznos rendelkezése súlyos ellenállásba ütközik, „mi aluirt három tiszta ős magyar város közössége, az összes magyar haza színe előtt ünnepélyesen kinyilatkoztatjuk: hogy hazánk, nemzetünk és önmagunk védelmére vagonunkat és vérünket felajánljuk, a

¹² IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1990. 48.

tőlünk kitelhető legnagyobb áldozatra készek vagyunk, inkább óhajtván utolsó emberig dicsően elhullani, mint gyáván elenyészni...”¹³ Aligha kétséges, hogy ez a levél a kormányhoz, illetve annak valamely tagjához napokon belül eljutott, és így Kossuth is tudomást szerzett róla.

Ez a megnyilatkozás, ez az önkéntes áldozatvállalás annál inkább figyelemre méltó, mivel Kecskemétről szeptember 15-én indult útjára az a 318 önkéntes a honvédseregbe, akiknek a toborzására és felszerelésére a város igen nagy összeget és nagy energiát fordított.¹⁴ Ugyancsak kiemelésre kívánkozik az a tény is, hogy a városi tanács nem várta tétlenül a kormány esetleges intézkedéseit, hanem saját hatáskörében intézkedett már szeptember 23-án egy esetleges népfelkelés megszervezése érdekében. Célszerű ebből a közgyűlési határozatból is egy-két kisebb részletet kiemelni: „A legközelebb tartandó tizedgyűlés alkalmával – az illető tanácsbeli urak – világosítsák fel és lelkesítsék polgártársainkat, – kitűzőleg e következő pontokra nézve ... a magyar hont megsemmisítéssel, rabigába döntéssel fenyegető veszély, az istentelen reactio és camarilla alattomos munkássága által napról napra növekedik és úgy akarják elpusztítani egész Magyarhont, mint 1707-ben elpusztították a rázok által Kecskemétet ... Készen legyenek arra is, hogy a veszély elhárítására, amely napon vagy órában kívántatik a népfelkelés, magunk is, akik fegyverforgatásra ép erővel bírunk, személy és életidő különbség nélkül kiállhassunk, addig is magunkat a tömeges állásban, tömeges hadi mozdulatokban gyakoroljuk...”¹⁵

Másnap, szeptember 24-én, még mitsem tudva Kossuth toborzó körútjáról, Karika János országgyűlési képviselő jelentése alapján úgy döntöttek, hogy szeptember 25-én Cegléd küldötteivel együtt a három város képviselői Nagykőrösön tanácskozássra gyűlnek össze, hogy Nyáry Pál alispán és kormánybiztos rendelkezésének megfelelően „rendezendő népfelkelésre hazafias kész buzgósággal” a közös lépéseket megtegyék.

Kiskunfélegyházán is szeptember első heteiben 52 fő állt be önkéntesként honvédnek, akik nagyjából szolgák voltak, 5 fő földműves, hat iparos, négy kiszolgált katona és egy cigány. Köztük volt Krizsán János szabó is, aki „hazafiasságból kívánt szolgálni”, ezért a jelentkezés fejében felkínált pénzt nem fogadta el.¹⁶

Remélhetőleg az itt idézett adatok egyértelművé teszik, hogy nem egy közömbös és a nemzeti ügy iránt érzéketlen nép közé indult Kossuth népfelkelés szervezése végett. Már Cegléden és Nagykőrösön is ennek megfelelően rendkívül lelkes fogadtatásban volt része. Nem véletlen, hogy még ezekhez képest is feltűnően tettekész és elszánt tömeg vette körül Kecskeméten. A talaj, a néptömeg kellően elő volt készítve ahhoz, hogy magát Kossuthot is meglepje az itteni lelkesedés. Nem kétséges, hogy nemcsak ő lelkesített a harcra, hanem maga is jelentős erőt merített az itt tapasztalt hazafias megnyilatkozásokból, amelyek órákon belül szeme láttára tettekké váltak. Érthető, hogy feleségének is igen nagy lelkesedéssel számolt be levélében az itt szerzett élményeiről: „Kecskeméten országos vásár volt, kimentünk zászlómmal, kísérrömmel. Szólottam a nép ezreihez Isten szabad ege alatt s a nép ezrei megesküdtek velem a nagy Istenre, hogy egytől egyig felkelnek velem a hazát megvédeni. Oly jelenetet sohasem láttál. Miként csókolták ruhámat s vitték

¹³ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1988/b 297–298.

¹⁴ PÉTERNÉ FEHÉR Mária, 2002. 88–93., ill. IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1990. 94–100., 110–115.

¹⁵ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1988/b 300–303., ill. 2002/a 428–429.

¹⁶ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1988/a 91–92.

proclamatioimat minden felé. Másnap már futárok jöttek Csongrádból. Kecskemétről pedig ma és holnap 5000 ember megyen Jellasic ellen.”¹⁷

Kossuth Lajos, a reformkor kiemelkedő politikusa kétségtelenül ezekben a napokban vált igazán népszerűvé az Alföld lakossága és a magyar parasztság körében. Ekkor alakult ki az a rendkívül szoros és varázslatos kapcsolat, amelynek hatása évtizedeken át nem csökkent, hanem csak nőtt. Az itt ismertetett tények tehát nem kérdőjelezik meg Kossuth egyetlen tettének, kijelentésének hitelességét sem, csupán egy-két távolról sem evidens folyamatra kívántam felhívni a figyelmet.

A mutatott lelkesedés egyébként nem lett szalmaláng jellegű. A következő napokban 5500 nemzetőr indult útnak Kecskemétről, így „...a közbátorsági cselédség s 12 nemzetőrön kívül a városban csupán élemedett s némely beteges egyének maradtak itthon...”, és ezért a tanács kénytelen volt különleges intézkedéseket hozni a közbiztonság megőrzése végett. A szeptember első felében verbuvált önkéntes honvédeink már Pákozdi és Sukoró térségében átestek a tűzkeresztségen, majd résztvettek a téli és a tavaszi hadjáratban egyaránt, és Klapkával együtt az utolsók között tették le Komáromban a fegyvert. Az ötezer kecskeméti népfelkelő is közvetlenül részt kapott a horvátok elleni harcokban. Nekik az a feladat jutott, hogy Ozora térségében állítsák meg az itt felvonuló horvát csapatokat. Október 7-én a nagyobb-részt kaszával felszerelt népfelkelők minden tekintetben jól felszerelt 9000 horvát katonát ejtettek fogságba, akiknek még 12 ágyú is rendelkezésükre állt. Róth tábornok hadtestének lefegyverzésében döntő részt vállaló népfelkelőink a következő napokban érthetően mind Perczel Mór fővezértől, mind pedig Kossuth Lajostól rendkívüli dicséretben és elismerésben részesültek.¹⁸

Kecskemét lakosságának Kossuth és a nemzeti függetlenség iránti elkötelezettsége a schwechati csatavesztés után is töretlen maradt. Nagyon figyelemre méltó, hogy az őszi és a téli hónapokban is mind az önkéntesek felszerelése és kiállítása, mind a hadsereg számára végzett rengeteg fuvarozás, mind pedig pénzügyi anyagi támogatás terén a város lakosainak jómódú része is elég következetes maradt. Az intézkedések sorát hozta meg a tanács annak érdekében, hogy a nemzeti kormány vagyonát, fegyverzetét és egyéb tartalékait a biztonságosabb háttérországba szállítsák. Rendkívül figyelemre méltóan minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy a visszavonulásra kényszerülő honvéd alakulatokat és csoportos menekülteket mind élelmezéssel, mind pedig fegyverekkel támogassa. Természetesen egy ilyen népes és társadalmilag erősen strukturált településen számottevő társadalmi és politikai nézet és érdekkülönbség is szükségszerűen jelentkezett. A szegényebb rétegek úgy érezték, hogy a gazdagok nem eléggé önzetlenek a honvédelem támogatása terén. Ez a régóta fennálló feszültség akkor vált különösen élessé, amikor a császári haderő bevonult Pestre, és a Babarczy Antal teljhatalmú királyi biztos igen erőszakosan ki-

¹⁷ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1990. 106–108.

¹⁸ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1988/b 317–318.

Elgondolkodtató, hogy egy kecskeméti kiadványban, egy kecskeméti származású honvédtábornok, Gáspár András életútjának ismertetése során a szerző – miközben elég részletesen ismerteti az Ozora körüli katonai előkészítések, a vezetői ellentétek és események történetét – említést sem tesz az ott igen jelentős szerepet kapó több ezres kecskeméti népfelkelőről, azok vezetőiről. Ez annál inkább fel-tűnő, mivel több katonai parancsnok és politikai vezető is nagy elismeréssel szólt róluk. Az igaz, hogy velük szemben egyedül Gáspár András mondott elmarasztaló véleményt a kecskeméti lovas nemzet-őrök közreműködéséről (IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1990. 115.), de éppen ezért lett volna célszerű ennek okára is kitérni. A megoldás kulcsa talán az, hogy sem a bőséges kecskeméti levéltári, sem pedig az ezzel kapcsolatos könyvészeti anyagra nem utal, tehát ezekről nem vett tudomást. HERMANN Róbert, 2002.

vánta egyrészt megregulálni az önkormányzatokat, másrészt pedig az anyagilag egyre jobban kimerülő várost drasztikus eszközökkel próbálta a császári csapatok kiszolgálására kényszeríteni.

Tekintettel arra, hogy a város vezetői az ellenséges haderő árnyékában a város érdekeit szem előtt tartva nem merték vállalni a nyílt ütközést, az ellenséggel szemben néhány gesztus megtételére kényszerült. Ezek között az egyik első a hűségnyilatkozat letétele volt. Ezzel egyidőben a főszolgabíró a királyi biztos nevében megtiltotta, hogy a következőkben a települések közgyűlést vagy tanácsulést tartsanak. Néhány nappal később Ottinger császári őrnagy levelével együtt megküldte azokat a kinyomtatott rendeleteket, amelyeket nemcsak a tanács volt köteles a városháza előtt kifüggeszteni, hanem a templomokban is fel kellett olvasni.

A megalázó hűségnyilatkozat és az általános felháborodást keltő manifesztumok kihirdetése Kecskeméten olyan társadalmi és politikai feszültségekhez és összecsapásokhoz vezetett, melyhez hasonló a korábbi hónapokban egyszer sem fenyegetett a városban. Ezt a helyi válságot elsődlegesen az a dilemma táplálta, mennyire kell komolyan venni a főszolgabíró fenyegetéseit, illetve a császárhű tisztviselők rendeleteinek részleges betartása egyet jelent-e a nemzeti kormány, a Kossuth vezette Országos Honvédelmi Bizottmány elárulásával. Az itt kialakult komoly bizonytalanság, illetve annak híre, hogy a város vezetői készek a hűségesküt a királyi biztos előtt letenni, napok alatt eljutott Debrecenbe. A szabadságharc megszervezésével rendkívüli módon leterhelt Kossuth mód felett felháborodott a hír hallatán. Ez érthetően annál inkább meglepte, mivel alig néhány hónappal korábban itt tapasztalta a hatalmas tömegeket is megmozgató lelkesedést. Rengeteg teendője között is időt szakított arra, hogy egy hosszú levélben dorgáljon, lelkesítsen és utasítson egyszerre.¹⁹

A városon belüli feszültség akkor vált végzetessé, amikor a város vezető tisztviselői valóban elmentek Pestre a hűségnyilatkozat megtételére. Közben január 23-án megérkezett Kossuthnak a város közössége számára írott levele. Ezt Gyenes Ferenc tiszti főügyész vette át, és felbontatlanul hivatali asztalára tette azzal a szándékkal, hogy majd a Pestről visszatérő főbírónak, illetve a polgármesternek átadja. Miután erről néhányan értesültek, ennek híre órákon belül az egész városban elterjedt. Sokan attól tartottak, hogy a város vezetői végképpen a törvénytelenül megválasztott király mellett kívánnak síkraszállni, és ezt a tetteiket árulásnak minősítették.

Január 25-re már olyan mértékben felforrósodott a hangulat, hogy többen megjelentek a tiszti ügyésznél, és követelték a levél azonnali felbontását. Mivel neki erre nem volt felhatalmazása, „...nagyobb számú nép kíséretiben ... a tanácssterembe jövéen, a szóban forgó levelet helyettes főbíró úrnak felbontás és olvasás végett átadta, ki is ezt tenni vonakodván, a jelen volt izgatott kedélyű nép sürgetésére maga Gyenes Ferenc úr felbontotta és felolvasta.”

Kossuth levele érthetően megtette a várt hatást. Néhány részlete feltétlenül ide kívánczok: „Az oly annyiszor és annyiak által megcsalott magyar nép nyelvén oly valami gyanúsítás forog, mintha Kecskemét városának népe hitszegő bujtogatók sugallatainak engedve, a haza és önfentartás iránti kötelességének mulasztásával, a Budapesten székelő ellenségnek alázatos hódolatát s jobbágyi megadását lett volna hajlandó bemutatni.

Nem, nem! a nemzet kormánya nem hiheti, nem teheti fel Kecskemét városáról, hogy a hazának benne vetett erős bizalmáról így megfélemedezett volna s nem hiheti,

¹⁹ IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor, 1990. 135–138.